

Забезпечити стаке зростання продуктивності праці можна лише шляхом постійного техніко-технологічного оновлення машинно-тракторного парку, вдосконалення організації його роботи.

4. Скорочення витрат, джерелом покриття яких виступає вартість додаткового продукту. Такі витрати можна поділити на витрати обов'язкові (постійно здійснювані будь-яким підприємством) і витрати непродуктивні. Спосіб зменшення частки обов'язкових витрат (відрахування на соціальне страхування, сплата проценту за кредит, орендна плата та ін.) у собівартості, по суті, той самий, що і спосіб зменшення частки амортизаційних відрахувань або заробітної плати. Слід враховувати, що кредит здатний прямо сприяти не лише зменшенню частки власне проценту в собівартості виробленої продукції, робіт та послуг, а й скороченню всіх зазначених груп витрат, якщо він береться і розумно використовується на реконструкцію, модернізацію. Непродуктивні витрати (штрафи, відшкодування збитків і т.д.), як правило, пов'язані з низькою трудовою та виконавчою дисципліною. Тому зрозумілі заходи боротьби з непродуктивними витратами. Але вони ніколи не дадуть бажаних результатів, якщо не буде по-справжньому задіяний економічний інтерес кожного працівника.

Л. О. Примостка, канд. екон. наук, доц.
Київський національний економічний університет

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИКИ КОМПЛЕКСНОГО АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

Дослідження методичних аспектів аналізу фінансової діяльності кредитних установ показує, що питання формування комплексної методики на даний час залишаються невирішеними не лише у вітчизняній, але й у зарубіжній науці. Відтак проблеми створення універсальних методів обчислення інтегральних оцінок діяльності банків із застосуванням сучасних засобів інтелектуалізації все частіше привертають увагу вчених. Вивчення різноманітних методичних засобів аналізу дає підстави констатувати, що нині розроблено значну кількість аналітичних показників та коефіцієнтів, для яких характерна множинність способів кількісного відображення одних і тих же економічних величин. Коефіцієнтний аналіз широко застосовується для виявлення кількісних взаємозв'язків між різними розділами та групами балан-

сових статей, його взято за основу при формуванні методики розрахунку обов'язкових економічних нормативів Національного банку України.

Однак навіть попри те, що метод коефіцієнтів є достатньо простим, доступним та легко реалізується в практичній діяльності, його не можна визнати задовільним методичним підходом до вирішення проблеми комплексного аналізу діяльності банку, адже відсутність форм врахування зв'язків між окремими коефіцієнтами, їх відносна автономність, відмінності в рівнях критичних значень, непорівнюваність нерідко унеможливають формування інтегральних, узагальнюючих оцінок. Слід визнати, що аналіз за методом коефіцієнтів ускладнюється й через те, що деякі з численних аналітичних показників характеризують діяльність банку з позитивного боку, інші — з негативного, відтак різноспрямованість коефіцієнтів ускладнює виявлення загальних тенденцій. Крім того, ті ж самі значення коефіцієнтів можуть бути наслідками різних причин, що ускладнює отримання правильних висновків.

З огляду на означені вади коефіцієнтного аналізу, цілком природним виглядає намагання розробити методики, котрі дозволяють здійснити узагальнення вихідної інформації, в результаті якого отримують одне число (рейтинг, індекс, інтегральну оцінку). Слід визнати, що завдяки своїй простоті, універсальності та доступності системи рейтингового оцінювання отримали значне поширення на практиці і часто використовуються у процесі дистанційного моніторингу фінансової стійкості банків, дозволяючи контролювати значимі показники діяльності, добути із форм фінансової звітності.

Очевидно, що якість таких оцінок суттєво залежить від обраної методики стиснення (узагальнення) вихідної інформації, котра може бути реалізована різними способами. Проте більшість існуючих методик рейтингового аналізу діяльності банків засновано на найпростіших (як правило адитивних) операціях згортання інформації, а питання про дослідження і врахування взаємодії та взаємовпливу фінансових показників в більшості з них навіть не ставиться, що по суті унеможливорює отримання об'єктивної підсумкової оцінки.

Відтак мусимо констатувати, що системи рейтингового оцінювання не позбавлено недоліків, зокрема таких як: суб'єктивізм, адже розробники рейтингів самі визначають значимість тих чи інших показників, нерідко не подаючи їх обґрунтування; значне відставання в часі, пов'язане з тривалістю про-

цесу обробки вихідної інформації, що може призвести до виникнення суттєвих розбіжностей між реальним фінансовим станом банку та його рейтинговою оцінкою. Як резонно зауважує з цього приводу А.Д. Шеремет, «рейтинги є потужним засобом формування суспільної думки про діяльність кредитних установ, який іноді помітно впливає на рівень їх фінансового стану. Проте рейтинг — це не аналіз і вже тим більше не комплексний аналіз, а всього лише експертний спосіб визначення місця того чи іншого банку серед інших кредитних установ за обмеженим колом показників» [1].

Вивчення літератури та практичних аспектів банківської діяльності показує, що зараз здійснюються непоодинокі спроби подолання означених недоліків та удосконалення методик рейтингового аналізу діяльності банків. Наприклад, російські економісти О. Кармінський і А. Петров [2] розробили методику рейтингу динамічної фінансової стабільності банків, яка ґрунтується на застосуванні сітьової моделі аналізу грошових потоків банку. Розрахунок рейтингу базується на врахуванні 7 зовнішніх (відображають частку банку в банківській системі) і 13 внутрішніх (нормативи центрального банку та коефіцієнти ефективності) показників, але узагальнюючу оцінку отримують за допомогою все тієї ж адитивної згортки з нормуванням на одиницю.

Ознайомлення з методикою розрахунку рейтингу динамічної фінансової стабільності банків показало, що цей підхід має низку безсумнівних переваг, зокрема таких, як значна кількість аналізованих показників (двадцять), врахування зв'язків між ними за допомогою сітьової моделі, визначення місця банку на ринку (за допомогою зовнішніх показників), оцінювання динамічної компоненти (значення показників за місяцями протягом року зважуються та додаються), але водночас цей підхід не позбавлений всіх спільних для рейтингових систем недоліків, про які йшлося вище.

Слід зауважити, що методичні аспекти аналізу банківської діяльності та проблеми створення комплексної методики із застосуванням сучасних засобів інтелектуалізації все частіше привертають увагу науковців. Заслужовують на увагу дослідження О. Мертенса та Дж. Урги [3] щодо застосування методики маржинального аналізу в процесі оцінки ефективності банківської системи, а також спроби формування інструментарію багатовимірного маржинального аналізу, реалізовані в технологіях Аналізу Середовища Функціонування (АСФ-технологія) [4]. В найзагальні-

шому вигляді зміст АСФ-технологій полягає в побудові ефективної гіперповерхні за множиною точок, якими є вхідні та вихідні параметри системи «банк», причому в такий спосіб оцінюється не один, а сукупність банків. Границя такої поверхні відповідає банкам з максимальною за даних обмежень ефективністю (100 %), а порівняння положення кожного конкретного банку з ефективною гіперповерхнею дозволяє визначити ступінь його ефективності та виявити шляхи її підвищення. В процесі аналізу ефективності банку за цією методикою широко використовуються сучасні графічні методи аналізу, такі як побудова гіперповерхні у багатовимірному просторі, проєкції, вертикальні перетини, які дозволяють отримати виробничу функцію банку, перетини за допомогою ізоквант.

В інших дослідженнях для оцінки показників стійкості банку пропонуються методики побудови нейронних мереж, засновані на використанні методів нелінійної апроксимації масиву багатовимірних даних, для аналізу динамічної активності банків — моделі стохастичної апроксимації, для графічної інтерпретації результатів аналізу — методи когнітивної графіки [5]. Не викликає сумнівів те, що кожен з цих прийомів заслуговує на увагу і може бути використаний в процесі удосконалення обчислювальних процедур, проте доцільність їх застосування залежить насамперед від теоретичної обґрунтованості та цілісності обраної концепції аналізу, тобто домінантою є економічний зміст, а не технічні характеристики методу. Втім наступні публікації авторів [6] цього підходу показують, що згодом вони надали перевагу більш наочним та економічно інтерпретованим засобам аналітичних досліджень, таким як побудова статичної (дерево показників стійкості банку) та динамічної (дерево показників розвитку банку) моделей, агрегування показників за методом зважування, декомпозиційний аналіз.

Узагальнення та систематизація пропонованих методик аналізу діяльності кредитних установ дозволяє дійти висновку, що більшість з них є модифікаціями рейтингових систем оцінювання банків, адже в них передбачається наявність множини банків, а оцінювання здійснюється за методом порівняння (з найбільш ефективними, стійкими чи надійними банками). І хоча отримані в такий спосіб оцінки є досить корисними, проте вони не дозволяють оцінити діяльність одного, окремо взятого, банку з позицій досягнення його стратегічної мети (адже кожен банк має власну мету) та прийняти обґрунтовані управлінські рішення. В цілому ж спрямування сучасних наукових досліджень банківської діяль-

ності показує, що пріоритетного значення набувають проблеми аналізу фінансової стійкості банку з урахуванням динамічної компоненти, узагальнене нами в дефініції динамічної фінансової рівноваги банку.

Очевидно, що в процесі формування комплексної методики аналізу банківської діяльності слід розглянути, вивчити та врахувати всі значимі групи коефіцієнтів, які дозволяють кількісно описати та оцінити діяльність банку, причому не лише в статичі, а й в динаміці. Останнє є особливо важливим та складним завданням, до вирішення якого в економічній науці запропоновано різні підходи, вивчення котрих дозволило зупинити вибір на методиці побудови динамічного нормативу як одного з найбільш обґрунтованих, реалістичних та економічно інтерпретованих методичних прийомів комплексного аналізу. Теоретичне обґрунтування та методичні засади формування динамічного нормативу здійснено російськими вченими Н. М. Погостинською та Ю.А. Погостинським [7], які застосували методи непараметричної статистики до аналізу фінансового стану підприємства за даними звітності, а доцільність практичної реалізації підтверджена окремими спробами використання цих прийомів у банківській сфері, зокрема стосовно показників ліквідності і платоспроможності⁸.

Звертаючись до виявлення методичних особливостей процесу формування динамічного нормативу та побудови на його основі нормативної динамічної моделі, підкреслимо, що саме цей підхід дає змогу реалізувати системний підхід до аналізу та описати у формалізованому вигляді не лише стан системи (статичний аналіз), але й процес руху системного об'єкта в часі (динамічний аналіз).

Динамічна компонента виражається за допомогою ранжованого ряду економічних показників, упорядкованих за темпами зростання з урахуванням їх відносин та взаємовпливу. В такий спосіб формується динамічний норматив, який дозволяє оцінити такі властивості об'єкта досліджень, які жодним окремим показником описати неможливо. Дослідження можливостей, які надає застосування методики формування динамічного нормативу в процесі аналізу господарської діяльності, дозволило дійти висновку, що цей підхід найбільшою мірою відповідає вимогам до створення комплексної методики аналізу динамічної фінансової рівноваги банку.

Література

1. *Шеремет А. Д., Щербакова Г. Н.* Финансовый анализ в коммерческом банке. — М.: Финансы и статистика, 2000. — С. 23.
2. *Карминский А., Петров А.* Рейтинг динамической финансовой стабильности банков // Бюллетень финансовой информации. — 2000. — №12. — С. 74—77.
3. *Мертенс О., Урга Дж.* Ефективність банківської системи України // Банківська справа. — 1999. — № 6. — С. 29—36.
4. *Уткин О. Б.* Применение высоких технологий для анализа эффективности банков // Деньги и кредит. — 2001. — № 8 — С. 26—29.
5. *Котенков В., Сазыкин Б.* Устойчивое развитие банков России // Бюллетень финансовой информации. — 2000. — № 2. — С. 49—56.
6. *Котенков В., Сазыкин Б.* Диагностика развития и финансовой устойчивости банков // Аналитический банковский журнал. — 2001. — №8. — С. 55—62.
7. *Погостинская Н. Н., Погостинский Ю. А.* Системный анализ финансовой отчетности. — СПб.: Изд-во Михайлова В. А., 1999. — 96 с.
8. *Нерадовский В.* Ликвидность и платежеспособность кредитной организации в ординальном измерении // Банковские технологии. — 2001. — №6. — С. 29—37.

О. О. Примостка, аспірант
Київський національний економічний університет

МЕТОДИ АНАЛІЗУ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

Проблема створення методики інтегральної оцінки діяльності суб'єктів господарювання завжди знаходилася в центрі уваги економістів [1]. Такою оцінкою може бути економічна ефективність, проте в науковій літературі не існує загальноприйнятого підходу до трактування цієї економічної категорії.

Так, відомий вчений-економіст В. В. Новожилов визначав економічну ефективність як співвідношення результатів та витрат на їх отримання [2]. С.В. Мочерний трактує ефективність як здатність приносити ефект, результативність процесу, проекту, які визначаються як відношення ефекту, результату до витрат, що забезпечують цей результат [3]. На думку А. Н. Азріліяна, ефективність суспільного виробництва визначається як характеристика результатів виробництва у співвідношенні з виробничими ресурсами та суспільними потребами [4].

Наведені визначення поняття економічної ефективності загалом можна охарактеризувати як макроекономічні. Якщо ж роз-